

Nederlandse Ornithologische Unie

125-jarig jubileumsymposium van de NOU

Thema: “Het intieme leven van vogels”

i.s.m.

Nederlandse Ornithologische Unie

125-jarig jubileumsymposium van de NOU

i.s.m. Vogeltrekstation NIOO/KNAW

Thema: “Het intieme leven van vogels”

7 maart 2026

Locatie: De Gelderlandfabriek,
Stationsweg 7, 4101 NG Culemborg

Organisatie: Youri van der Horst
Jouke Altenburg
Theo Boudewijn
Elena Kappers
Christiaan Both
Nicky Brouwer

NOU-bestuur: Jouke Altenburg
Christiaan Both
Chiel Boom
Theo Boudewijn
Janske van den Crommenacker
Youri van der Horst
Elena Kappers
Frank de Miranda
Kees Schreven
Tom Versluijs

Vogeltrekstation: Henk van der Jeugd
Debbie van Ledden
Nicky Brouwer

Foto voorkant: Jouke Altenburg

Versie programmaboek: 3 maart 2026

Uw deelname aan het NOU-symposium (ter ere van het 125-jarig jubileum) is gratis, maar een vrijwillige financiële bijdrage is zeer welkom. De NOU heeft de status van Algemeen Nut Beogende Instelling. Uw gift is daarom - onder voorwaarden - aftrekbaar voor de inkomstenbelasting.

Deze dag is mede mogelijk gemaakt door een financiële bijdrage van het Huib Kluijver Fonds.

Stichting Huib Kluijver Fonds

Inhoud

Woord vooraf (1)	6
Woord vooraf (2)	8
Algemene informatie	10
Locatie	10
Ontvangst en registratie	11
Zalen	12
Catering	12
Voor de sprekers	13
Fotobeleid	13
FAQ's	15
Informatiebalie en stands	14
Programma	18
Samenvattingen	20
Plenaire lezingen	20
Lezingen parallelle sessies	22
Deelnemerslijst	28

Woord vooraf (1)

Door Christiaan Both, voorzitter NOU

Welkom bij de viering van het 125-jarig bestaan van de NOU.

Het is me een groot genoegen jullie allemaal namens het NOU-bestuur te mogen verwelkomen op dit speciale jubileumsymposium van de Nederlandse Ornithologische Unie. We organiseren dit samen met het Vogeltrekstation, en er hebben zich ruim 200 mensen opgegeven om dit jubileum gezamenlijk met ons te vieren. Dat zijn meer mensen dan we hadden durven hopen, en het geeft gelukkig aan hoe levend de gemeenschap is van vogelonderzoekers die vogels in bredere zin willen begrijpen.

We hebben dit symposium als thema “Het intieme leven der vogels” meegegeven, verwijzend naar het gelijknamige boek dat Jac P. Thijssen in 1906 publiceerde. Thijssen was in die tijd niet alleen als secretaris één van de drijvende krachten in de jonge NOU, maar hij was bovenal een begenadigd waarnemer. Waar veel van het vogelonderzoek in die tijd nog bestond uit het verzamelen van vogels voor taxonomisch onderzoek, ging Thijssen naar buiten om het gedrag van vogels in de vrije natuur te bestuderen. Het boek van Thijssen was voor tijdgenoten een prachtige inspiratie om zijn voorbeeld te volgen, maar ook hedendaagse vogelonderzoekers kunnen zich er nog mooi door laten inspireren.

Vandaag hebben we een bijzonder programma met lezingen van vogelonderzoekers van zeer divers pluimage. We zijn bijzonder verheugd en vereerd dat Timothy Birkhead vanuit Engeland is overgekomen om ons te vertellen over een halve eeuw onderzoek naar zeekoeten. Tim is één van de meest vooraanstaande ornithologen, en een geweldig popularisator van vogelonderzoek. We zijn ook heel blij met onze tweede plenaire spreker: Sandra Bouwhuis, die directeur is van het *Institut für Vogelforschung* in het Duitse Wilhelmshaven. Sandra onderzoekt alweer vele jaren het wel en wee van een grote kolonie visdieven, wat tot prachtige ontdekkingen heeft geleid, maar dat de afgelopen periode ook groot drama heeft gekend. Naast verhalen van deze twee, en andere, professionele onderzoekers hebben we een mooie diversiteit aan verhalen die afkomstig zijn van mensen die in hun vrije tijd het onderzoek doen.

De uitwisseling van kennis en ideeën over vogels in deze brede gemeenschap is waar de NOU uiteindelijk voor staat.

In normale jaren houdt de NOU ook haar Algemene Ledenvergadering op de voorjaarsbijeenkomst, maar dat hebben we dit jaar uitgesteld tot 13 juni. Alle leden worden uitgenodigd om hierbij aanwezig te zijn, en we zullen dit zo organiseren dat we ook een excursie daaraan vast kunnen koppelen. Omdat de NOU een vereniging is die helemaal door vrijwilligers wordt bestuurd, zijn we altijd weer op zoek naar mensen die het bestuur willen komen versterken. Momenteel zijn we vooral ook op zoek naar een nieuwe penningmeester, en geïnteresseerden kunnen zich melden bij ondergetekende.

Tot slot wil ik jullie allemaal een aangename dag wensen, waarin we met elkaar vol enthousiasme verhalen over vogels kunnen delen.

Woord vooraf (2)

Door Henk van der Jeugd, hoofd Vogeltrekstation

Met het Koninklijk Besluit van 14 juni 1901 werd de Nederlandse Ornithologische Unie officieel opgericht. Nog geen tien jaar later, op 24 mei 1911, werden de eerste vogels van een officiële metalen ring voorzien: vijftien jonge Spreeuwen werden door Meindert Menno van Esveld geringd te Nijkerk. In 2026 vieren we dus eigenlijk twee jubilea: het 125-jarig bestaan van de NOU, en het 115-jarig bestaan van het vogels ringen in Nederland. Het is niet geheel toevallig dat beide initiatieven ongeveer even lang bestaan. Ringen is een niet meer weg te denken onderzoeksmethode waarmee individuele vogels gevolgd kunnen worden en staat aan de basis van veel ornithologisch onderzoek. Ringers *zijn* onderzoekers, en veel onderzoekers zijn ringers. Het 'ringen' is daarbij geen doel op zich, maar een doeltreffend middel om de afzonderlijke individuen die samen een populatie vormen zichtbaar te maken en op die manier te gaan begrijpen hoe de processen die we op populatieniveau zien het resultaat zijn van individuele keuzes en beperkingen.

De NOU stelt zich ten doel de ornithologie in de meeste uitgebreide zin van het woord te bevorderen, en het stimuleren van onderzoek door 'amateur-ornithologen' en het slaan van bruggen tussen vrijwillige en professionele vogelonderzoekers is daarvoor een belangrijk middel. Het is goed om te zien hoe het ornithologisch onderzoek in Nederland zich weer in een groeiende belangstelling mag verheugen, en de grote opkomst vandaag is daarvan een mooie illustratie. Vrijwilligers, in de vorm van ringers, maar ook tellers, waarnemers, of welke vorm dan ook, hebben daarin een belangrijk aandeel. Er was en is een grote mate van verwevenheid tussen de activiteiten van de NOU en het werk van ringers. Dat manifesteerde zich bijvoorbeeld in de jaarlijks gepubliceerde verslagen van het ringonderzoek in de NOU-tijdschriften *Ardea* en *Limosa*, van 1911 tot en met 1974. Ook de Stichting Vogeltrekstation, die jarenlang de coördinatie van het ringwerk in Nederland verzorgde, is tegenwoordig een Stichting onder auspiciën van de NOU. Veel mooi veldonderzoek waarover we lezen in *Ardea* en *Limosa* wordt uitgevoerd door, of samen met, vrijwillige ringers, en op de afgelopen meerdaagse congressen die de

NOU organiseerde waren ringers steeds goed vertegenwoordigd. Vandaag wordt dat opnieuw bevestigd in vele mooie verhalen.

Tijdens twee parallelle sessies maken we vandaag nader kennis met het werk van 'ringers' binnen het raamwerk van een aantal grootschalige ringprojecten die Vogeltrekstation organiseert, maar waarbinnen ook veel ruimte is voor verdieping en eigen accenten.

Technieken om vogels te volgen worden steeds verfijnder, maar de eenvoudige, metalen vogelring met uniek nummer heeft zijn beste tijd nog lang niet gehad, en het unieke netwerk van bevlogen ringers die op deskundige wijze vogels kunnen vangen blijft van onschatbare waarde bij het kunnen volgen van individuele vogels met wat voor techniek dan ook.

Algemene informatie

Locatie

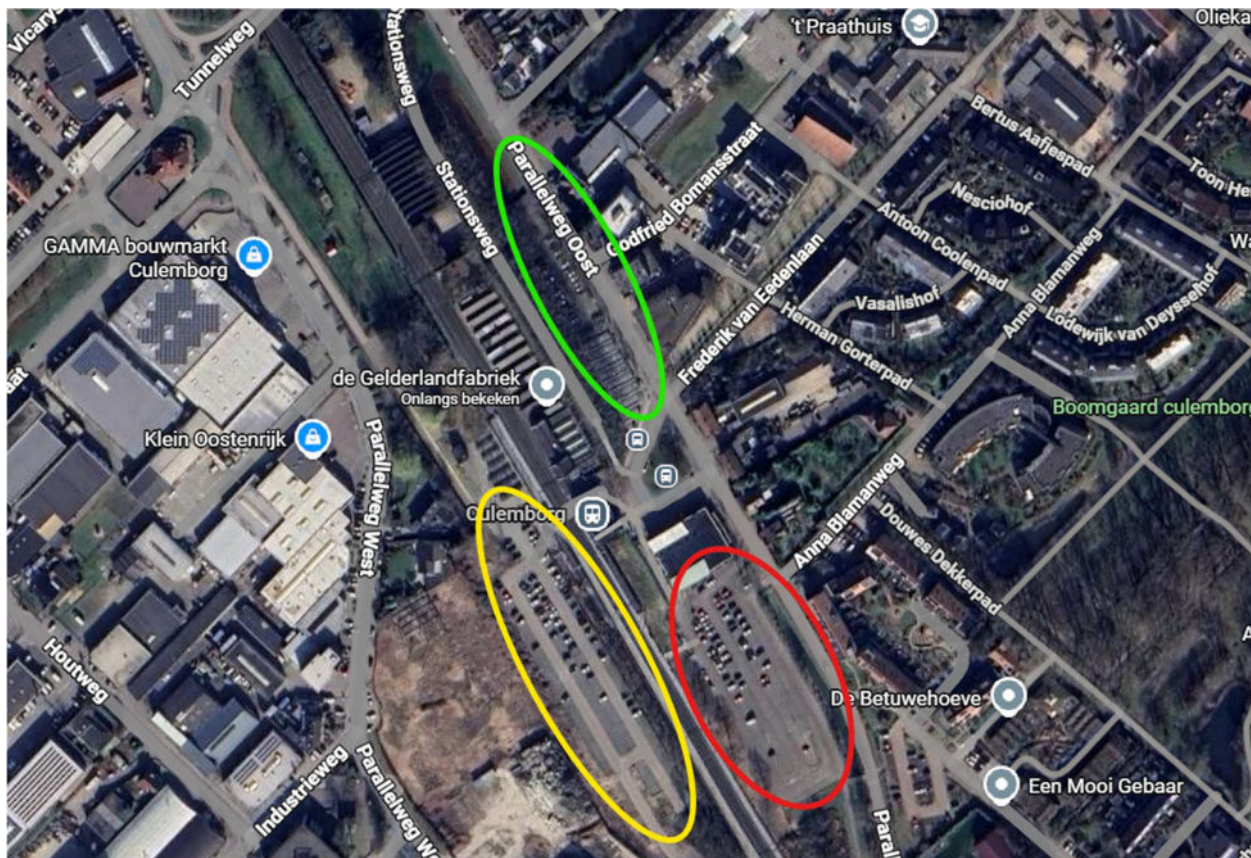
De Gelderlandfabriek is een evenementenruimte met meerdere zalen waar het lezingenprogramma kan worden gehouden. Daarin is er voldoende ruimte voor de pauzes zodat iedereen tijd heeft om weer even bij te praten.

De Gelderlandfabriek ligt aan de Stationsweg 7 in het midden van Culemborg, naast het NS-station en is zo goed te bereiken met het openbaar vervoer. Neem de oostelijke uitgang (centrum) en ga op het Stationsplein aan links direct de hoge trap op, die leidt naar de Stationsstraat.

Voor deelnemers die minder goed ter been zijn is een beperkt aantal parkeermogelijkheden aan de linkerzijde van de Stationsweg, die naar de Gelderlandfabriek leidt. U kunt iemand evt. ook voor de deur afzetten en daarna elders parkeren.

In de directe omgeving van het NS-station zijn drie grote parkeerplaatsen waar deelnemers die met de auto komen gratis kunnen parkeren:

- Parkeeroptie 1 ligt voor de Gelderlandfabriek (in groen aangegeven op de afbeelding) met de ingang aan de Parallelweg Oost (tegenover nummer 12).
- Parkeeroptie 2 ligt ten zuiden van het NS-station (aangegeven in rood op de afbeelding). Deze optie is ook te bereiken via Parallelweg Oost en aangegeven met een groot P&R-bord.
- Parkeer optie 3 ligt aan de westzijde van het spoor (aangegeven in geel op de afbeelding) en is te bereiken via Parallelweg West, tegenover nummer 27. De entree is eveneens aangegeven met een P&R bord. Let op: deze parkeerplaats heeft twee niveaus (na entree doorrijden en dan aan het eind links de haakse bocht nemen). Wanneer u achteraan op het hoge niveau parkeert, kunt u met een U bocht onder het spoor door wandelen naar de Gelderlandfabriek.

Ontvangst en registratie

Toegang tot het jubileumsymposium hebben de deelnemers die zich vooraf hebben aangemeld én een bevestiging van hun inschrijving hebben ontvangen. Inschrijving ter plekke is niet mogelijk (het maximum aantal deelnemers is al in januari 2026 bereikt).

De registratiebalies staan aan weerszijden van de entree. Let ter plekke even op of u de balie links of rechts moet hebben (de badges zijn geordend op alfabet).

U kunt tussen 9:15 en 10:15 uw badge ophalen. Om 10:15 begint het programma. Voor de deelnemers die vertraging hebben opgelopen zal er nog tot 10:30 uur iemand bij de balie aanwezig zijn en daarna in de theepauze. Na de theepauze is registratie niet meer mogelijk.

Uw jas kunt u (op eigen risico) ophangen in de ruimte 'Perron Geluk'. In de zaal 'Pleintje' staat koffie en thee voor u klaar.

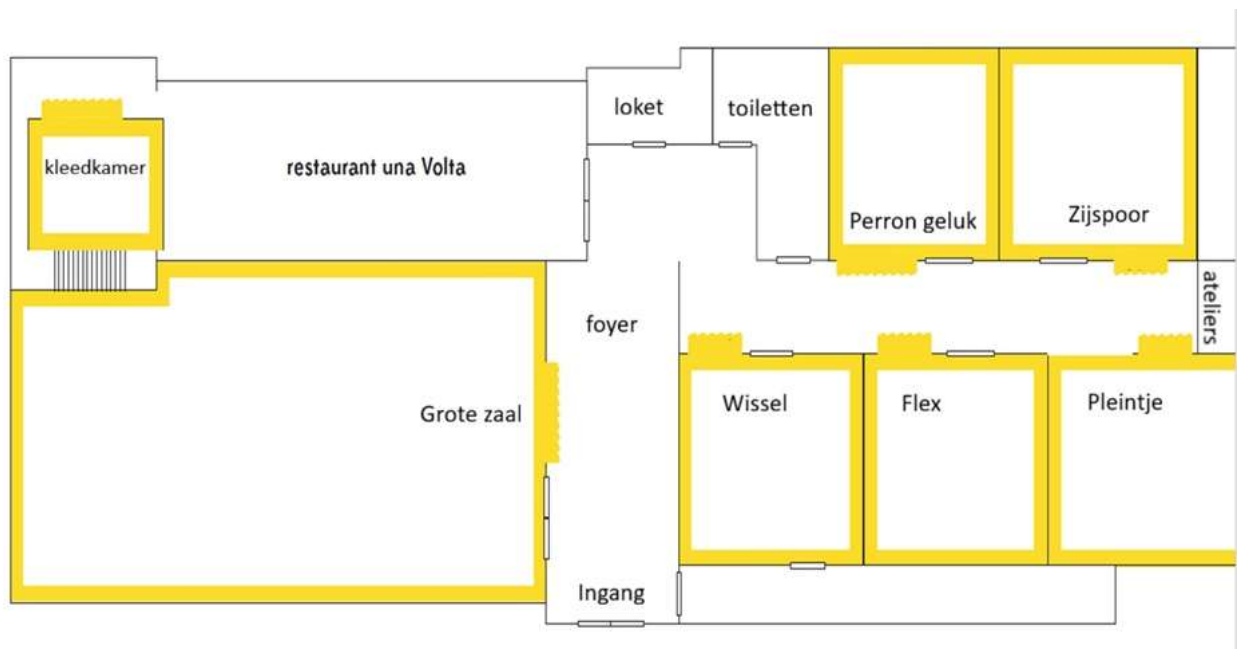
De toiletten bevinden zich naast de zaal 'Perron Geluk'.

Zalen

De plenaire presentaties en een van de twee parallelprogramma's zullen worden gegeven in de 'Grote zaal' (links bij binnenkomst). In deze zaal is plaats voor 200 mensen.

Het tweede parallelprogramma (met in de middag de projectendag van het Vogeltrekstation) zal worden gegeven in de kleinere zaal 'Flex' (tweede zaal rechts). In deze ruimte is plaats voor maximaal 50 mensen.

Tijdens de pauzes maken we gebruik van zaal 'Pleintje'. Tijdens de lunch zullen ook de zalen 'Flex' en 'Wissel' worden gebruikt als lunchruimte. Let hierbij op dat de zaal 'Flex' 15 minuten voor het einde van de lunchpauze weer wordt omgebouwd tot lezingruimte.

Catering

De catering zal verzorgd worden door restaurant Una Volta. De lunch bestaat uit twee vegetarische broodjes, een stuk fruit, thee en koffie. Vegan opties zijn aanwezig voor de deelnemers die dat vooraf hebben doorgegeven aan de organisatie.

De lunch wordt uitgeserveerd in de zaal Pleintje met als extra lunchruimtes de zalen Flex en Wissel. Koffie en thee zijn de hele dag inbegrepen. De borrel na afloop is voor rekening van de NOU.

Voor de sprekers

Uw presentatie ontvangen we graag uiterlijk donderdag 5 maart in powerpoint- of pdf-format op noucongres@gmail.com. Deze kan dan van tevoren getest worden (werken de animaties, evt. video's en geluid). De presentaties zullen klaar worden gezet op de laptop van de juiste zaal. Mocht u pas op de dag zelf de presentatie meenemen op een USB-stick, dan kunnen we niet garanderen dat alles correct werkt. Het draaien van de presentatie vanaf een eigen laptop is helaas niet mogelijk.

De presentaties worden opgenomen en later via YouTube-kanaal van de NOU gedeeld, tenzij u hier bezwaar tegen heeft. U kunt dit kenbaar maken aan de technicus.

In elke zaal is een pointer aanwezig. U krijgt een persoonlijke microfoon. Meld u daarom tijdig. Op de eerste rij van elke zaal is een aantal stoelen gereserveerd voor de sprekers.

Fotobeleid

Tijdens het jubileumsymposium worden foto's gemaakt om deze bijzondere mijlpaal van ons 125-jarig bestaan te documenteren. Van het maken van een groepsfoto is afgezien, omdat dit met 200 deelnemers te veel tijd zou vragen. In plaats daarvan proberen we zo veel mogelijk deelnemers bij aankomst (in kleine groepjes) te portretteren.

Ook tijdens de dag worden foto's gemaakt, die gebruikt kunnen worden voor promotie van de NOU, bijvoorbeeld op de NOU-website of op sociale media (Facebook en LinkedIn). Mocht u hier bezwaar tegen hebben dan kunt u dit uiteraard kenbaar maken aan de betreffende fotograaf.

Informatiebalie en stands

Informatiebalie

In de pauzes zal de informatiebalie in de hal bemenst zijn om eventuele vragen te beantwoorden.

Bij vertrek kunt u hier uw badge inleveren.

NOU-stand (Grote zaal, links vooraan)

Bij de NOU-stand kunt u meer informatie krijgen over onze vereniging. Uiteraard liggen hier formulieren waarmee u zich als lid kunt aanmelden. Er is een selectie van recente en oude nummers van onze tijdschriften *Limosa* en *Ardea*. Bij de NOU-stand is ook een bestuurslid van het Huib KluijverFonds aanwezig. Vragen over het aanvragen van een financiële bijdrage voor de materiële kosten van vogelonderzoek kunnen aan hem/haar worden gesteld.

Vogeltrekstation-stand (Grote zaal, rechts vooraan)

In de stand van het Vogeltrekstation kunt u zich laten informeren over de ins en outs van het ringonderzoek in Nederland. Uiteraard kunt u zich ook laten informeren over de mogelijkheden om opgeleid te worden tot ringer.

FAQ's

over de Nederlandse Ornithologische Unie en het NOU-lidmaatschap

Wanneer werd de NOU opgericht?

In Nederland werd in 1901 de Nederlandsche Ornithologische Vereeniging opgericht. In 1911 splitste de Club van Nederlandse Vogelkundigen zich hiervan af. Op 1 januari 1957 fuseerden beide organisaties tot de Nederlandse Ornithologische Unie (NOU).

Wat is het doel van de NOU?

De Nederlandse Ornithologische Unie wil het niveau van het ornithologisch onderzoek in Nederland impulsen geven door vrijwillige en beroepsmatige vogelonderzoekers met elkaar in contact te brengen zodat ze van elkaar kunnen leren.

Hoe kun je NOU-leden typeren?

De NOU staat open voor alle vogelaars, maar wil vooral een 'thuis' zijn voor mensen die verder willen kijken dan vogels herkennen of tellen. NOU-leden hebben vaak een 'onderzoekende' instelling.

Wat zijn de belangrijkste activiteiten van de NOU?

Naast het uitgeven van de tijdschriften *Limosa* en *Ardea* vormt het tweejaarlijks altemnerend georganiseerde dagsymposium c.q. weekendcongres de kern van de NOU.

Op deze NOU-dagen komen beroepsmatige en vrijwillige ornithologen met elkaar in contact en kunnen ze:

- elkaar inspireren;
- ideeën, plannen, ervaringen en onderzoeksresultaten bediscussiëren;
- workshops volgen die hen in staat stellen hun vogelonderzoek anders/beter uit te voeren c.q. te publiceren;
- hun eigen onderzoeksresultaten te presenteren.

Verder verzorgt de NOU jaarlijks op de laatste zaterdag van november een aantrekkelijk, verdiepend lezingenprogramma op de Landelijke Dag voor vogelaars, georganiseerd door Sovon, Vogelbescherming en NOU.

Zijn NOU-presentaties en -uitgaven ook openbaar toegankelijk?

Artikelen van *Limosa* en *Ardea* zijn vijf jaar na verschijnen digitaal openbaar te raadplegen via de NOU-website en [Natuurtijdschriften.nl](https://natuurtijdschriften.nl) (*Limosa*). NOU-leden kunnen de artikelen al de eerste vijf jaar na verschijnen digitaal raadplegen. De presentaties die gegeven zijn tijdens NOU-activiteiten of de NOU-lezingen op de jaarlijkse Landelijke Dag worden, als de spreker daarmee akkoord gaat, openbaar beschikbaar gesteld op het YouTube-kanaal van de NOU.

NOU-leden:

- ontvangen de tijdschriften *Limosa* en *Ardea*;
- kunnen kiezen tussen een hardcopy of digitaal abonnement;
- hebben digitaal toegang tot alle verschenen *Limosa*- en *Ardea*-artikelen;
- hebben gratis toegang tot, of krijgen korting bij, activiteiten;
- hebben jaarlijks stemrecht op de Algemene Ledenvergadering.

Met een NOU-lidmaatschap zorg je er mede voor dat:

- *Limosa* en *Ardea* kunnen blijven verschijnen;
- er op elke jaarlijkse Landelijke Dag een aantrekkelijk lezingprogramma is;
- er jaarlijks (alternierend) een dagsymposium of meerdaags NOU-congres vol inspirerende en verdiepende presentaties en workshops kan worden georganiseerd.

Als NOU-lid heb je de keuze tussen verschillende typen lidmaatschappen. Voor alle opties en de tarieven zie <https://nou.nu/>

Wat is de relatie tussen de NOU en Sovon?

Sovon is de organisatie (NGO) die de landelijke vogeltellingen organiseert en de vogeltellers verbindt. Er zit een belangrijke overlap tussen de leden van de NOU en Sovon. Daarom geven we niet alleen samen het tijdschrift *Limosa* uit maar ook organiseren we met Sovon en Vogelbescherming gezamenlijk de Landelijke Dag.

De NOU heeft haar boekhouding en ledenadministratie ondergebracht bij Sovon. Om de activiteiten van Sovon en NOU goed op elkaar af te stemmen heeft een Sovon-medewerker zitting in het NOU-bestuur.

Wat is de relatie tussen de NOU en de Dutch Birding Association?

Beide verenigingen delen twee gezamenlijke commissies: de Commissie Dwaalgasten Nederlandse Avifauna (beoordeelt waarnemingen van dwaalgasten) en de Commissie Systematiek Nederlandse Avifauna (houdt zich bezig met de indeling van de soorten op basis van voortschrijdend wetenschappelijk onderzoek).

Wat is de relatie tussen de NOU en het Vogeltrekstation c.q. de Ringersvereniging?

Veel ringers hebben een onderzoeksgerichte instelling of leveren daarvoor de veldgegevens en monsters (bijvoorbeeld het zoönose-onderzoek). Er lopen korte lijntjes tussen het NOU-bestuur en het Vogeltrekstation.

Wat is de relatie tussen de NOU en Vogelbescherming Nederland (VBN)?

Als natuurorganisatie die haar beleid wil baseren op de (ornithologische) wetenschap heeft Vogelbescherming belang bij gepubliceerde en toegankelijke onderzoeksresultaten. Onderzoek is ook een bron van toegankelijke ‘verhalen’ voor een breder publiek. Het is goed gebruik dat een VBN-medewerker zitting heeft in het NOU-bestuur.

Hoe wordt de NOU bestuurd?

De NOU is een vereniging die volledig door vrijwilligers wordt bestuurd.

Hoe is het NOU-bestuur samengesteld?

We streven naar een goede afspiegeling van zowel de vrijwillige vogelonderzoekers als de werknemers van instellingen en organisaties die zich in Nederland bezighouden met vogelonderzoek (o.a. universiteiten, NIOO/KNAW, NIOZ, Sovon, Ecologische Adviesbureaus), of belang hebben bij de resultaten van dat vogelonderzoek (Vogelbescherming Nederland).

De NOU staat sinds 1901 op de schouders van o.a. J.P. Thijssen

Programma

Door twee parallelprogramma's aan te bieden hopen we u als deelnemer zoveel mogelijk keuzes te bieden. De twee parallelprogramma's zijn in drie blokjes van twee presentaties verdeeld.

Vriendelijke verzoeken:

- Kom a.u.b. op tijd bij de presentaties.
- Mocht u tijdens een presentatieblok van zaal willen wisselen, kiest u dan a.u.b. een zitplaats die het mogelijk maakt de ruimte makkelijk te verlaten.
- Mocht een presentatie bij uw binnenkomst al zijn begonnen, zoekt u dan a.u.b. zo rustig mogelijk een zitplaats.
- Wilt u liever uw gesprek voortzetten i.p.v. een presentatie te bezoeken, doe dit dan a.u.b. op een plek die niet stoort.

Zaterdag 7 maart 2026			
Registratie + koffie & thee			
Grote zaal			
Opening door Christiaan Both en Henk van der Jeugd, met de overhandiging van ringspullen Sjoerd Dirksen aan jonge ringer			
Plenaire spreker Rob Bijlsma - Duizelingwekkende afnames van vogels in de Nederlandse bossen, geïllustreerd aan Kuifmees en Matkop			
Koffie- & theepauze			
Grote zaal		'Flex' zaal	
Cornelis Fokker Onzichtbare Bokjes tussen riet en beton		Peter van den Akker Habitatonderzoek van overwinterende Blauwe kiekendieven in de grensstreek Overijssel-DE	
Jan van der Winden Volwassen Grote karekieten zijn honkvast en jongen zijn avontuurlijk		Emma Penning Wereldreizigers van de Waddenzee: populatiedynamiek van de Drieteenstrandloper	
Lunchpauze			
Grote zaal		'Flex' zaal (VT projectendag)	
Hanneke Sevink Het intrigerende gedrag van de boomvalk		Ton Eggenhuizen Thijssse: het intieme leven en de Knobbelzwaan	
Bart Nolet De eerste keer op reis zonder ouders		Johan Bos Populatieonderzoek naar de Sperwer: eerste resultaten van een kleuringprogramma	
Koffie- & theepauze			
Grote zaal		'Flex' zaal (VT projectendag)	
Hein Verkade Slaapplaatsen van Boonkruipers aan gebouwen in Noordwijk-Binnen		Henk van der Jeugd Constant Effort Site project: 30 jaar monitoring van zangvogeldemografie	
Ronald van Harxen Het intieme liefdesleven van twee steenuildames		René Oosterhuis Bijna 20 jaar huismusonderzoek: wat levert het op?	
Grote zaal			
Plenaire spreker Sandra Bouwhuis - Viervoudig in de knel: effecten van voedselgebrek, klimaatverandering, kwikvervuiling en vogelgriep op Vissdieven			
Afsluiting door Christiaan Both en Henk van der Jeugd			
Borrel			

Samenvattingen

Plenaire lezingen

In volgorde van het programma

Duizelingwekkende afnames van vogels in de Nederlandse bossen, geïllustreerd aan Kuifmees en Matkop

Rob G. Bijlsma

Hoewel de algemene indruk bestaat dat het alleen met de vogels in het boerenland slecht gaat, en dat het in bossen allemaal ‘hunky dory’ is, is dat laatste niet het geval. Als ware bosbewoner heb ik dat bij een aantal soorten nauwgezet kunnen volgen. Iedereen kent het geval van de Zomertortel, in nauwelijks 50 jaar tijd nagenoeg weggevaagd. Met de Matkop is hetzelfde gebeurd. Alleen nog met een lantaarntje te vinden. Iets minder dramatisch is het geval van Kuifmees, waarvan de evidentie suggereert dat de afname al meer dan driekwart eeuw gaande is. Wat we nu aan Kuifmezen in de bossen tegenkomen, ligt op minder dan 10% van wat het een halve eeuw geleden was. Hoewel ik deze afnames verduidelijk met wat ik in West-Drenthe en op de ZW-Veluwe heb gedaan (en hoe representatief is dat?), is het gebaseerd op soortgericht kijken tijdens vele jaren en uren, stevig genoeg om te verwachten dat het in de rest van het land niet anders zal zijn (al weet ik dat niet). De vraag doet zich dan voor: wat is er aan de hand? Ziedaar de makke van ‘onderzoek’: wel iets constateren, maar dan? In groter verband is die vraag nog meer prangend: vanwaar die moeite om elk jaar een puntje aan de grafiek toevoegen als er toch niets mee gedaan wordt. En misschien nog erger: waarom doen we (bijna) niets om achter oorzaken te komen? Wat weten we nou van habitatkeus, voedselaanbod en -keus, reproductie, overleving, competitie, kortom, van de leefwijze van vogels en hun omgeving? Nagenoeg niets. Een Grutto is tot op het bot uitgemolken, maar van de gewone bosvogels tasten we in het duister. En van hun ecosysteem weten we al helemaal niets. Anders dan dat er stront aan de knikker is.

Viervoudig in de knel: effecten van voedselgebrek, klimaatverandering, kwikvervuiling en vogelgriep op Visdieven

Sandra Bouwhuis

De Visdief is een belangrijke indicatorsoort voor de toestand van de Waddenzee. Sinds 1992 wordt de soort op individueel niveau, en met behulp van een stamboom ook over meerdere generaties, onderzocht op de Banter See in Wilhelmshaven (Duitsland). In deze lezing bespreek ik hoe voedselgebrek, klimaatverandering, kwikvervuiling en vogelgriep Visdieven beïnvloeden, en hoe we hopen dat ons onderzoek een breed publiek bereikt en bijdraagt aan natuurbescherming.

Lezingen parallele sessies

Gerangschikt op de achternaam van de spreker

Habitatonderzoek overwinterende Blauwe kiekendieven in de grensstreek Overijssel-Duitsland

Peter van den Akker

Blauwe kiekendieven zijn karakteristieke vogels van het open en halfopen landschap. Voor het overwinteren op de hogere zandgronden van ons land, is de soort afhankelijk van heide- en hoogveengebieden om veilig te overnachten en van landbouwgrond voor een groot deel van hun voedselbehoefte. Het is een voedselspecialist die woelmuizen prefereert en bij gebrek aan muizen gedeeltelijk overschakelt op vogels en hazen. In zijn afhankelijkheid van de biodiversiteit op landbouwgrond zit de aanleiding voor dit onderzoek. Het Europese broedareaal van de Blauwe kiekendief krimpt en in veel landen neemt zijn broedpopulatie af. De staat van instandhouding als overwintelaar in Nederland is zeer ongunstig. Indien we de Blauwe kiekendief als overwintelaar in Nederland willen behouden, zullen we beter moeten weten welke slaap- en voedselhabitats van levensbelang zijn voor de soort en op welke wijze we deze kunnen verbeteren. De Stichting Roofvogelecologie & Landgebruik is daarom in 2024 een habitatonderzoek gestart van overwinterende Blauwe kiekendieven in de grensstreek Overijssel-Duitsland. Een belangrijk onderdeel daarvan is het zenderen van overwinterende Blauwe kiekendieven met GPS/GSM-zenders. Hiermee wordt zichtbaar welke jachthabitats vogels prefereren of mijden, of er uitwisseling is tussen slaapplekken en in hoeverre sprake is van winterplaatstrouw. Daarnaast worden slaapplekken geteld, muizenstanden gemonitord en braakballen geanalyseerd om voedselkeuze en habitatkwaliteit beter te begrijpen. De eerste resultaten en bevindingen worden gepresenteerd tijdens het jubileumsymposium.

Populatieonderzoek naar de Sperwer: eerste verrassende resultaten van een kleurringprogramma

Johan Bos

In de provincie Groningen worden sinds 2020 Sperwers met kleurringen uitgerust in het kader van een RAS (Retrapping Adults for Survival) project. Jaarlijks worden zo'n honderd nesten gevolgd en in totaal zijn er meer dan duizend nestjongen van een kleurring voorzien. Door de kleurringen is het aantal individuele terugmeldingen meer dan verdubbeld en krijg je daardoor beter inzicht in dispersie maar ook over het ruimtegebruik van adulte Sperwers die meerdere keren zijn afgelezen. Maar hoe volg je ringdragende broedvogels zonder ze terug te vangen? Door een slim foefje gecombineerd met een geduldige digitale fotograaf kun je op eenvoudige wijze gegevens over de populatiesamenstelling, overleving, individuele keuzes en sociale interacties verzamelen. De eerste bevindingen zijn verrassend, ook voor de ervaren sperweronderzoeker!

Thijsse: het intieme leven en de Knobbelzwaan

Ton Eggenhuizen

De Knobbelzwanen van Almere worden al bijna een kwart eeuw bestudeerd door Henk Koffijberg en Ton Eggenhuizen van de Vogelwacht Flevoland. Aanvankelijk ging de aandacht alleen naar de biologie van de soort, maar van lieverlee werden ook de Almeerders bekeken, de historie uitgeplozen en mythen verzameld. Dit resulteerde onder andere in de monografie uit de AtlasContact-reeks door de tweede persoon. In deze presentatie komt de status in Nederland aan bod, alsook enkele “intieme details uit het leven” van deze statige vogels.

Onzichtbare Bokjes tussen riet en beton

Cornelis Fokker

Het Bokje staat te boek als een lastige soort om tegen het lijf te lopen. Ze vertrouwen volledig op hun schutkleur en gaan volledig op in hun omgeving. In plaats van vluchten, kiezen ze altijd voor bukken. Hierdoor was relatief weinig

bekend over deze kleine snipjes, maar de techniek heeft een onzichtbare wereld opengelegd. Dankzij warmtebeeldkijkers is het juist een eenvoudige soort geworden om te onderzoeken. Intensief ringonderzoek op het eiland IJsselmonde heeft in vier winters veel kennis opgeleverd over deze soort, die daar voorkomt in een steeds dichter bebouwde omgeving. Ze lijken juist sterk van nieuw bouwprojecten te profiteren en tonen zich flexibel. Vier jaar onderzoek heeft veel onzichtbare kennis over winterplaatstrouw, doortrekpatronen, habitatgebruik blootgelegd, maar ook veel nieuwe vragen opgeworpen.

Het intieme liefdesleven van twee steenuildames

Ronald van Harxen

Dat een broedpaar bij Steenuilen (*Athene noctua*) soms uit twee vrouwen bestaat, is niet heel ongewoon. In ons onderzoeksgebied in de Zuidoost-Achterhoeken troffen we de afgelopen jaren tien van zulke gevallen. Maar ook elders in het land worden met enige regelmaat twee gezamenlijk broedende vrouwen aangetroffen. Vaak mislukken dit soort broedsels, maar af en toe zijn ze ook succesvol. Naar hoe zo'n proces precies verloopt was het altijd gissen. Legt één vrouw alle eieren, broeden ze samen, is er een man in beeld, wie verzorgt de prooiaanvoer? Dat soort vragen. Totdat we in 2024 een damesdubbel konden observeren in een met camera's uitgeruste nestkast. Dat bracht wel heel verrassende gebeurtenissen aan het licht!

Constant Effort Site project: 30 jaar monitoring van zangvogeldemografie

Henk van der Jeugd & Nicky Brouwer

Binnen het Constant Effort Site (CES) project vangen gekwalificeerde ringers op gestandaardiseerde wijze algemene zangvogels in het broedseizoen. Tussen half april en half augustus wordt er twaalf keer geringd op een vaste locatie, zonder de vogels daarbij met geluid te lokken. De vangsten leveren een beeld op van de na de winter teruggekeerde broedvogels (lokale overleving) en later in het seizoen ook van de hoeveelheid jonge vogels (reproductie) die zijn grootgebracht. Uiteindelijk bepalen die twee processen hoe een populatie zich ontwikkelt. Het CES-project wordt in veel Europese

landen op dezelfde wijze vormgegeven en de gegevens vormen een belangrijke basis voor analyses die inzicht verschaffen in de demografische oorzaken van aantalsveranderingen bij vogels. We geven een bloemlezing van enkele leuke resultaten uit de afgelopen dertig jaar, en gaan in op de eerste resultaten van het afgelopen seizoen 2025.

De eerste keer op reis zonder ouders

Bart Nolet

Kleine zwanen overwinteren in steeds lagere aantallen in Nederland. Deels komt dit doordat na hun herfsttrek er meer ten oosten van ons land blijven hangen. Dit hangt samen met het zachter worden van de winters. De vraag is of die verschuiving komt door individuen die reageren of door een verschil van generatie op generatie. Uit ringaflezingen kan het beeld ontstaan dat Kleine zwanen plaatstrouw zijn en iedere winter naar dezelfde plek terugkeren. Uit zenderwerk blijkt echter dat de vogels reageren op de weersomstandigheden en dat dit bepaalt hoe ver ze trekken in de herfst. De jongen van dat jaar reizen met de ouders mee en blijven onder normale omstandigheden de hele winter en zelfs een groot deel van de voorjaartrek bij hun ouders. In hun tweede winter vertonen de (dan) jaarlingen net wat minder plaatstrouw dan de ouders. Hiermee zijn zij de drijvende kracht achter het opschuiven van het overwinteringsgebied.

Bijna 20 jaar huismusonderzoek: wat levert het op?

René Oosterhuis

Wat begon met het ringen van enkele Huismussen in de tuin van René Oosterhuis groeide uit tot een langdurig onderzoek naar populaties in uiteenlopende leefgebieden. In deze lezing worden bijna twee decennia aan bevindingen samengebracht: wat we leerden over gedrag, overleving en leefomgeving, én welke praktische uitdagingen het ringen en het volgen van Huismussen met zich meebrengt.

Wereldreizigers van de Waddenzee: populatiedynamiek van de Drieteenstrandloper

Emma Penning

In tegenstelling tot veel andere steltlopers in de Waddenzee is de Drieteenstrandloper sinds de jaren '80 sterk in aantal toegenomen. Sinds ongeveer 2015 is die trend echter omgeslagen in een afname. Welke gebieden binnen de Waddenzee zijn van belang voor deze soort, en is dat belang in de loop van de tijd veranderd? Ik plaats de veranderingen in aantallen in de Waddenzee in het bredere perspectief van ontwikkelingen langs de volledige trekroute, en onderzoek een mogelijke samenhang met veranderingen in het voedselaanbod. Hoewel Drieteenstrandlopers bij het grote publiek vooral bekendstaan als wintergasten van de Noordzeestranden, zal ik vandaag laten zien dat de Waddenzee in werkelijkheid nóg belangrijker voor hen is.

Het intrigerende gedrag van de Boomvalk

Hanneke Sevink

De Boomvalken bekend uit beschrijvingen van Tinbergen (bijna 100 jaar geleden) en Bijlsma (jaren zestig-zeventig) waren zeer vocale vogels; hun aanwezigheid was niet te missen. Dié Boomvalken zien we tegenwoordig niet meer. Wat is er allemaal veranderd in dat gedrag van de Boomvalk? Wat is er allemaal veranderd in hun leefomgeving? Boomvalken leven nu vooral verborgen, 'below the radar' en laten zich nauwelijks zien noch horen. Hoe ziet dat gedrag er nu uit? Wat weten we wél en hoe kunnen we door middel van onderzoek meer inzicht krijgen in hun ecologie? Welk inzicht leveren camera's bij nesten op?

Slaapplaatsen van Boomkruipers (*Certhia brachydactyla*) aan gebouwen in Noordwijk-Binnen

Hein Verkade

Sinds december 2017 heb ik de aanwezigheid van Boomkruipers op slaapplaatsen aan gebouwen in Noordwijk-Binnen (ZH) gevolgd. In de jaren 2020-2022 zijn drie van die slaapplaatsen bijna dagelijks bezocht. Dit heeft veel

inzicht gegeven over het hoe en waarom van dit opmerkelijke gedrag. De gemiddelde dagtemperatuur lijkt een bepalende factor te zijn om een slaapplek aan een gebouw boven die in het bos te verkiezen. Andere weersfactoren zoals windkracht en windrichting lijken vreemd genoeg geen invloed te hebben op dit gedrag. Wat dan wel? In Noordwijk moet een flink aantal artificiële slaapplekken ontdekt worden. Is dit uniek, of kun je dit verschijnsel ook elders aantreffen?

Volwassen Grote karekieten zijn honkvast en jongen zijn avontuurlijk

Jan van der Winden

De Grote karekiet is tegenwoordig een van de zeldzaamste broedende zangvogels in Nederland. Van 5.000 paar medio 1950, daalde de populatie naar minder dan 100 tegenwoordig. Dat komt doordat er te weinig geschikt stromingsriet in Nederland is. Er resteert nog een kleine populatie in twee kerngebieden, waarvan het broedsucces redelijk tot goed is en ook in de trekperiode lijken ze niet in gevaar. Elk jaar blijken er echter verspreid door heel Nederland zingende mannetjes aanwezig te zijn. Waar komen die dan vandaan als onze populatie zo onder druk staat? Vanaf 2016 ringden we 62 volwassen mannetjes en vanaf 2020 ongeveer 340 nestkuikens. Elk voorjaar checkten we bijna alle zingende mannetjes in Nederland op ringen. Het viel ons op dat we relatief weinig van 'onze' geringde nestkuikens een jaar later terug zagen. Nergens in Nederland. Waarschijnlijk zijn jonge karekieten de avonturiers die nieuwe plekken koloniseren. Goed nieuws voor de toekomst!

Deelnemerslijst

(bijgewerkt tot 3 maart)

Akker, Peter van den	Crommenacker, Janske van de
Albers, Aniek	Degenaar, Joost
Altenburg, Jouke	Deuzeman, Symen
Arts, Floor	Dijk, Geert van
Assen, Japke van	Dijk, Gerrit Jan van
Bakhuizen, Jan-Joost	Dijk, Jacintha van
Balen, Bas van	Dijk, Jelle van
Barkema, Lydia	Dijk, Klaas van
Berendsen, Paul	Dongen, Ceres van
Berg, Annemiek van den	Dreef, Camilla
Berg, Tijs van den	Duijns, Sjoerd
Berkhoudt, Herman	Duijs, Bianca
Bie, Joseph de	Ebbinge, Bart
Bijlsma, Rob	Eggenhuizen, Ton
Blaakmeer, Karen	Ens, Bruno
Blom, Roeland	Flikweert, Maarten
Blomert, Anne-Marie	Fokkema, Dirk
Bode, Ton	Fokker, Cornelis
Bode-de Vries, M.A.	Geelhoed, Steve
Boer, Folkert de	Geest, Jos van der
Boer, Marieke de	Gerritsen, Gerrit J.
Bos, Johan	Gijsbertsen, Jaap
Both, Christiaan	Gobin, Sam
Boudewijn, Theo	Goeij, Petra de
Bouts, Mark	Grams, Ylva
Bouwhuis, Sandra	Grootendorst, Carolien
Bouwmeester, Henri	Hagemeijer, Ward
Braaksma, Wigle	Hanibal, Ariella
Briggeman, Theo	Hart, Joop
Brouwer, Nicky	Harxen, Ronald van
Cate, Carel ten	Heemskerk, Leen
Cremer, Jenny	Heij, Kees

Hobbelink, Maria-Elisa
Hoenders, Toni
Hoffmann, Arthur
Hoks, Jeroen
Hollander, Fulco den
Horssen, Peter van
Horst, Youri van der
Hospers, Andre
Hotting, Maarten
Hout, Piet van den
Huibers, Ewout
Huiskamp, Hanneke
Hulst, Bonnie van der
IJzerman, Sjoerd
Veld, Raymond in het
Irsel, Jurrian van
Jansen, Leonie
Jeugd, Henk van der
Jochems, Femke
Jong, Gert de
Kant, Astrid
Kappers, Elena
Kearsley, Lyndon
Kemmeren, Paul
Khoe, Yu Li
Kivit, Hubert
Kleef, Kees van
Kleefstra, Romke
Kolvoort, Manno
Kompanje, Erwin
Koning, Fred
Koning, Henk-Jan de
Kranenburg, Ronald
Kromhout Van Der Meer, Iris
Kuiper, Marije
Laak, Ed ter

Ledden, Debbie van
Lensink, Rob
Levering, Henk
Loonen, Maarten
Loos, Bob
Majoer, Frank
Manche, Petra
Manneke, Hannah
Mastrigt, Tjomme van
Melman, Dick
Miedema, Jolijn
Miranda, Frank de
Moeliker, Kees
Molenaar, Linda
Mooijweer, Joost
Muilwijk, Daniël
Musschenga, Maartje
Nienhuis, Ilona
Nieuwpoort, Dagmar van
Nijhuis, Leo
Nijkamp, Joost
Nijland, Diane
Nolet, Bart
Noorden, Boena van
Oosten, Herman van
Oosterhuis, René
Oosterveld, Ernst
Ottens, Gert
Ouweneel, Gerard
Penning, Emma
Perk, Martijn
Peters, Frank
Peterse, Kim
Piersma, Theunis
Poot, Martin
Potiek, Astrid

Prop, Jouke
Raad, Jacques de
Ridder, Maarten
Rijntjes, Jelle
Rijsdijk, Laurie
Rijsemus, Nicole
Roks, Merel
Roodbergen, Maja
Rooij, Harry de
Roosenboom, Lilian
Roskam, Timo
Sandifort, Marcel
Schlaich, Almut
Schreven, Kees
Schrijber, Ronald
Sepers, Bernice
Sevink, Hanneke
Slaterus, Marcel
Sloendregt, Mark
Smeets, Martijn
Smet, Geert de
Spaans, Arie
Spanje, Tom van
Spierenburg, Peter
Spijkerman, Maurits
Staal, Jan
Stitzinger-Tilly, Kim
Stroeken, Pascal
Thijs, Meester
Tijsen, Wim
Timmerman, Arend
Tinbergen, Joost
Tombeur, Franklin
Turnhout, Luella van
Veen, Jan
Veenendaal, Dick

Veld, Camilla
Velde, Eric van der
Veling, Ed
Verheugt, Wim
Verhulst, Simon
Verkade, Hein
Vermeer, Ine
Versluijs, Tom
Verweij, Rosina
Visser, Annelies
Vries, Bram de
Vriesema, Joyce
Vroege, Jos
Vugt, Hans van
Wang, Yang
Weerd, Joey van der
Weima, Sjerp
Wiersma, Popko
Wijj, Judith van
Winden, Jan van der
Wisselink, daanjan
Wolfe, Sophia
Wulterkens, Marcel
Zemmelink, Anneke
Zetten, Femke van
Zomer, Henri
Zwarts, Leo